

ВЯТЪРЪТ НА ПРОМЯНАТА, БЪЛГАРСКАТА ПЕСЕН В ХОЛАНДИЯ, СПИСАНИЕ „ДИАЛОГ“ И ДРУГИ ИСТОРИИ

Даниела Горчева¹

Холандия

Списание „Диалог“ започна да излиза на хартия през 2003-та година и никога не е получавало никакви субсидии, откъдето и да било. Издържаше се от абонамент и реклама, а каквото не достигаше, неговият издател и главен редактор доплащаше от джоба си на принципа, мъдро деклариран от Алековия герой: „Имал си бол пари, платил си“.

Но за да се проумее тази лудост – да работиш, без да получаваш заплащане за труда си, че на всичко отгоре да харчиш и пари от семейния бюджет, трябва да се разбере духът на 80-те и 90-те години на ХХ столетие, духът, който събори Берлинската стена.

---

¹ Даниела Горчева е магистър по българска филология и история на СУ „Климент Охридски“. От 1990 г. живее в Холандия, омъжена, има един син. От 2003 г. е издател и главен редактор на сп. „Диалог“ – за политика, култура и история, което излиза на български език в Холандия, с читатели от цял свят. Списанието е замислено като мост между културите и успешно осъществява мисията си. Събеседници и автори в изданието са личности от България и Европа. Всички издадени броеве на списание „Диалог“ се съхраняват в Националната библиотека „Св. Св. Кирил и Методий“ в София и в най-голямата библиотека в света – Конгресната библиотека на САЩ във Вашингтон. По инициатива на Даниела Горчева на 24.05.2011 г. в родния град на Рембранд – Лайден, точно срещу сградата на Кметството бе открита стена с изписано на нея стихотворение на талантивата българска поетеса Даниела Стоянова (1961–1984). (Вж. снимка) Стихотворението е изписано на български език в превод на английски. Даниела Горчева е сценарист на документалния филм „Гъоч – да прекрачиш границата“ на режисьорите Ирина Недева и Андрей Гетов, в който прокудените от комунистическия режим български турци разказват пред камерата на Любен Бързаков за болката си от т.нар. „възродителен процес“ и за любовта си към България. През 2012 г. Даниела Горчева бе победителят за България на престижната награда на Европейската комисия за журналистика „Заедно срещу дискриминацията“. През май 2016 г. на Световната медийна среща в Прага издаваното от нея списание „Диалог“ получи наградата на НДФ „13 века България“ за популяризиране на българската култура в чужбина и принос в разпространяването на българския език по света.

Прага, август 1989

Никога няма да забравя лятото на 1989-а. През август бяхме в Прага с брат ми и приятели и вече духаше здраво *вятърът на промяната*. Чешките студенти протестираха срещу комунистическия режим в мълчаливо шествие с ръце зад тила – като затворници. И ние с брат ми – хоп, и ние в редичката, и ние с ръце зад тила! Един приятел, не толкова луда глава, ни следваше отстрани на тротоара и аз му извиках шеговито да идва с нас „в революцията“. А той с великолепно си чувство за хумор: „*Ее, Дани, то не може всички в революцията. Все един трябва да остане, за да разказва.*“

Беше незабравимо. По Карлови мост седяха студенти с китари, момичета и момчета танцуваха, пееха и се прегръщаха, във влака беше пълно с поляци, поздравявахме ги и им казвахме да се държат, да не се предават. В Прага дойде да ни види един германец, мой приятел от Дрезден, архитект. И ми разказваше как заедно с църквата създали някакви канали и прехвърляли източногерманци в Западна Германия. Всички сякаш бяха полудели и ни уверяваха, че и при нас, в България ще задуха *вятърът на промяната*, но ние клатехме глави невярващо.

И точно там, в Прага, се запознах с бъдещия си съпруг Мартин, без все още да подозирам, че само до Коледа той, холандецът, ще дойде два пъти във все още комунистическа България и че заради него Холандия ще стане втората ми родина.

Помня как тогава, през лятото на '89–а, седяхме в един нощен джаз-клуб в Прага трима българи, четирима холандци и една чехкиня и говорехме помежду си на седем различни езика! Аз с Мартин – на френски, брат ми с холандците – на английски, ние двете с чехкинята общувахме на руски, тя с холандците – на немски, помежду си ние, българите – на български, съответно холандците – на холандски, докато чехкинята пък превеждаше поръчките ни на чешки. Малък и приветлив Вавилон, бъдещият модел на ЕС.

Мечтите се сбъдват

Най-невероятната мечта от всички, които съм имала и която се сбъдна, беше детската ми мечта да пътувам по света. Беше горестно-тъжна мечта, защото разумът ме убеждаваше, че няма да се случи – живеехме

в страна с минирани граници. Даже ни бяха водили от училище като съвсем малки деца на границата, за да ни показват въоръжените батковци граничари и свирепите кучета, които ни пазеха от „диверсанти“. Всъщност целта на „мероприятието“ беше прозрачна: да ни предупредят какво ни чака, ако ни хрумне по-късно да напуснем минираните граници. Дори вътре в страната не можеше да се пътува навсякъде, защото имаше гранични зони и „открити листове“. В гимназията четях как Яворов бил във Франция, Пенчо Славейков – в Италия, и се питах как е било възможно да излизат от България.

А и в „соцлагера“, както казвахме на поробената от Сталин Източна Европа, превърната в гигантски експериментален концентрационен лагер, не можеше да се пътува лесно. В Полша, например, почти не можеше да се отиде. За Югославия дума да не става. В средата на 80-те години, за да ни „пуснат“ с мои приятели състуденти да отидем на екскурзия до ГДР, Чехословакия и Унгария, цели два месеца и половина се редихме на какви ли не опашки, попълвахме какви ли не формуляри, трябваша ни какви ли не гаранции – и от Университета, че даже май и от кварталната ОФ организация (имаше и такова чудо!). Големи мъки бяха, докато ни издадат паспорти с изходни визи, които паспорти се задължавахме незабавно след като се приберем, да върнем в милицията. В „народната“ милиция.

Така че беше абсурд да си мисли човек, че може да види Париж. Имаше една такава закачлива песен: „*Пием, пеем, пушим и французки учим/...Ох, като са изучим, дали ша са случи и отблизо да видим Мона Лиза...*“. Ясно беше, че нямаше да се случи.

Обаче нà – за изненада на всички ни през ноември 1989 стената в Берлин бе съборена, а аз още през август 1990 година бях в Париж. Впрочем, трябва да си призная, в Париж пристигнах нелегално. По това време все още имаше граници, нямаше Шенген и аз като българка трябваше да имам виза за Франция, а имах само за Холандия. И от Холандия двамата с Мартин, *just married*, взехме влака и заминахме за Париж. На границата между Холандия и Франция във влака се качиха от граничен контрол и внимателно пресяваха пътниците. Явно не им се видях подозрителна (впрочем, тогава доста наивно си мислех, че не правя нищо лошо и че не може добрият, свободният западен свят да не

е на моя страна дори в нарушението ми). Както и да е, беше глупава постъпка, но разбираема – в София се чакаше със седмици – и то денонощно, за да влезеш във френското посолство и да поискаш виза. Граничният патрул обаче тогава не ми поиска паспорта и ето ме в Париж!

Месец или два по-късно френското консулство в Амстердам ми издаде едногодишна многократна виза, която ми позволяваше да вземам влака всеки път, колчем исках да зърна някоя интересна изложба в Париж.

Едва ли някой от младите европейци днес може да си представи това неопикуемо усещане за свобода, стигащо до еуфория. Просто вземаш влака и тръгваш! За човек, роден и живял двацетина години в тоталитарна държава, това беше по-впечатляващо от всички чудеса на света взети заедно.

Българската песен през времето и пространството

В Холандия преоткрих българската народна песен. Обичах родопските и другите български песни, но истинската ми среща с българската песен стана благодарение на любовта на холандците към нея. През 90-те години бях поразена от факта, че холандци изучаваха и играеха със завидно съвършенство български народни танци, че ръководителката им бе не българка, а холандката Естер Вилиамс. Концертите на „*Мистерията на българските гласове*“ и други български хорове и състави препълваха залите в иначе разглезената от музикални събития Холандия. Не само холандци, но и англичани, поляци, французи, австралийци – хора, с които посещавахме заедно курсовете по холандски, познаваха и обожаваха българската народна музика, усещайки, че тя носи в себе си духа на отдавна отминали времена, по чудо запазен и предаден.

Теодосий Спасов бе (и още е) много обичан и ценен, имах чувството, че през 90-те години беше по-известен в Холандия, отколкото у нас. Няколко години по-късно, когато в Амстердам откриха новия остъклен Музикален театър, построен наред езерото Ай – там където по-рано е било море, когато холандците бяха поканили Иво Папазов – Ибряма с неговия оркестър, докато слушах Мария Карафизиева да пее една тъжна българска гурбетчийска песен, изведнъж усетих, че времето и пространството сякаш изчезнаха и се сляха в едно.

Само си представете! Зад гърба на певицата през остъклената фасада грееше нощният Амстердам с корпуса на музея *Немо* и докато във водата под театъра елегантно се разминаваха корабчета и яhti, а горе в небето проблясваха опашките на кацащите и излитащите самолети, изведнъж в прозореца на залата се отразиха светлините на свръхскоростния влак, който профуча на път за Париж. А точно в тоя момент Мария проплакваше с гласа на младата булка, която пита своя Стоян на кого я оставя.

И изведнъж изпитах странното чувство, че българската песен се разпадна на късчета и някои от тях попаднаха във влака за Париж, други отплаваха с яхтите към Северно море, а минало и настояще, Изток и Запад се смесиха в цветен и свръхскоростен калейдоскоп. И тогава си помислих: кой може да е против глобализацията. Години на въодушевление и надежди, това бяха 90-те години.

В началото бе... пощата

През 90-те години в Холандия имаше съвсем малко българи. Впечатли ме, че децата им почти не знаеха български. А много от порасналите вече деца на политическите емигранти даже не бяха виждали България. Връзката с България по онова време, дори след падането на Желязната завеса, не беше много лесна. Нямаше Интернет, телефонът беше скъпо удоволствие, а писмата пътуваха по една седмица и повече и не винаги пристигаха. Особено писмата, които българите от чужбина изпращаха до България и които бяха отваряни и претърсвани за пари.

Идвах си в родината сравнително често, но събитията се развиваха с такава скорост, че ако човек не е бил дори 2–3 месеца в България, просто не разбираше за какво пишат във вестниците. Появяваха се и изчезваха с главоломна бързина имена на политици, споменаваха се чудновати прякори на престъпници, скандалите следваха един след друг, всеки следващ похлупваше предишните. Гладната „луканова зима“ с празните рафтове на магазините бе сменена от зачестилите по софийските улици престрелки, фалити на банки, галопираща инфлация, която стигна своя апогей през 1996, по времето на Виденов.

Двете правителства на СДС с всичките им немалко кусури все пак направиха доста, за да се оттласне България от тоталитарните и кри-

минални практики, но комунистическата номенклатура, която се възползва от липсата на лустрация, спъваше прехода към демокрация и постепенно започна да подменя дори паметта за престъпното минало на комунистическия режим. И мисля, че това бе една от основните причини да се нагърбя с трудоемката задача да издавам независимо списание на български език в Холандия.

През 1996-а вкъщи се сдобихме с първия компютър и малко по-късно с интернет. Уви, в България все още нямаше с кого да си пиша, разменяхме електронни писма (имейли) само с няколко приятели извън България.

Вече се забрави, но до 2001 година, за да те посетят приятели и роднини от България, първо трябваше да получат виза. Това невинаги беше лесно и костваше много време, пари и ядове. През 2001 г. година визите за ЕС паднаха. Българите вече можеха да пътуват свободно и българите в Холандия започнаха да се увеличават. Но и това не мина съвсем гладко отначало.

Едно писмо до министър-председателя на Нидерландия

През 2002 година – след отпадането на визовия режим за българите, в Холандия се заговори усилено за нелегално пребиващи българи и почти всяка вечер холандската телевизия излъчваше репортажи с арестувани българи, които работеха нелегално и/или бяха извършили дребни престъпления. Заговори се дори за връщането на визовия режим за България.

По този повод през октомври 2002 година написах писмо до тогавашния премиер на Холандия, до министър Залм (който бе заявил, че твърде рано е премахнат визовият режим с България и Румъния и че трябва да бъде възстановен), до всички парламентарно представени партии и до холандските медии.

В писмото настоявах за две неща:

1. Да не се премахва безвизовият режим, разказвайки за униженията, които стотици хиляди почтени българи, пътуващи било, за да видят близките си и роднините си, било за участие в научни конференции или по бизнес, било с цел туризъм и така нататък, са били принудени да понасят.

2. Да не се преекспонира ненужно по медиите проблемът с нелегално пребиваващи български граждани в Холандия и по този начин да се наслагва една изключително негативна и невярна картина за България в общественото съзнание, още повече, че статистическите данни опровергаваха медийното отразяване. Аргументът ми беше, че когато по добре известни причини за една доскоро непозната страна, била десетилетия зад Желязната завеса, за която и без това информацията е оскъдна, се говори дни наред само като за страна, от която идват престъпници, хората си създават представа за всички българи като за такива.

Както е редно в демократична и правова държава, получих отговор от министър-председателя на Нидерландия, от финансовия министър Залм, от всички парламентарно представени нидерландски партии и уверения, че визовият режим с България няма да бъде възстановен, а малко по-късно бяха преустановени и ежедневните репортажи за арестувани в Хага българи.

Как Баба Марта дойде в Хага и в Брюксел

През 2003-та българите в Холандия и Белгия не бяха много, но ме беше печатлило, че повечето – и далеч не само новопристигналите, изпитваха носталгия по България.

Обърнах се към една голяма американска компания *Western Union* с въпрос дали имат интерес да спонсорират празник по случай Баба Марта за българите в Холандия и Белгия.

Идеята ми беше аз да организирам концерт на български музиканти (класическа музика), живеещи в Холандия и Белгия (а такива имаше доста и то много добри), и един куклен театър на български език за децата на емигрантите от България, а те да поемат разходите по наема на залата и хонорари за музикантите, срещу това да рекламират своите услуги сред българската общност. *Western Union* се съгласиха и ... речено-сторено.

Така през март 2003 година направихме концерт и театрално представление в Хага и в Брюксел, които минаха с такъв грандиозен успех, че *Western Union* сами пожелаха да повторим празника на Баба Марта и през следващата година. През 2004-та – отново пълни зали за мартенските празници и огромен успех.

Има една реплика на един от героите на Шекспир в „Укротяване на опърничавата“: *„Но полза не постигате, щом няма удоволствие“*. И мисля, че точно това – огромното удоволствие, с което подготвихме заедно с българската пианистка Ани Аврамова и аржентинската флейтистка Жаклин ван дер Зван музикалния съпровод към българската приказка за Баба Марта, която драматизирах и приспособих за моя домашен куклен театър, накара деца и родители в препълнената с българи и холандци зала в Хага да не шукнат, докато не свърши представлението. А то свърши със „самата Баба Марта“, която излезе на сцената в добруджанска носия и запя с великолепен глас на българската певица Галина Дурмушлийска. И Баба Марта, разбира се, раздаде мартеници на всички присъстващи.

Баба Марта и за холандските деца

Успехът беше толкова голям, че ми хрумна да превода и адаптирам приказката на холандски и да занеса домашния куклен театър в холандското училище, където изиграх пиесата и за съучениците на моя тогава 6-годишен син. И отново огромен успех, а като резултат всяка следваща година през март холандските съученици на Тервел ходеха гордо закичени с български мартеници и когато веднъж той забрави кошницата с мартениците, дойдоха цяла делегация с него през обедната почивка, за да си ги вземат.

Първите броеве на списание „Диалог“ (2003)

Когато видях с каква жажда българите в Холандия и Белгия посрещнаха концерта с българска класическа музика и детския театър на български, реших, че имаме нужда от списание на български език. Дотогава участвах в редакцията на списание „Беседа“, издавано на холандски от българо-холандското дружество. „Диалог“ започна да излиза през 2003-та и бе замислено като списание за българите, които живеят в Холандия и Белгия, но много бързо намери абонати от всички европейски страни, Канада и САЩ.

Политика, история, култура, пътеписи за България, Холандия и Белгия (постепенно и за други страни), дискусии, рецензии за изложби, театрални представления и концерти, нови книги и филми, афиш за

свързани с България и българската култура събития в Холандия и Белгия – така започна и така продължи списание „Диалог“ – като мост между културите. И разбира се, специална страница за децата с интересни, съвременни приказки, написани от талантивите български детски писателки Мая Дългъчева и Юлия Спиридонова – Юлка.

Идеята беше списанието да бъде информативно и образователно, да е забавно, без да е клюкарско, да е интересно и полезно за широк кръг публика, без да е повърхностно- сензационно.

По онова време в България бе започнала яростна подмяна на историческата истина за комунистическия режим. Антикомунизмът беше обявен за „пещерен“. В отговор, аз пък обявих на всеослушание издаването на „Диалог“ като открито и категорично антикомунистическо списание.

И настана едно брожение, един безумен опит за натиск върху мен. Телефонни обаждания, електронни писма със „съвети“, да не се занимавам с политика, гневни реакции по повод моята позиция за комунистическите режими като престъпни тоталитарни режими и ... дори заплахи. Обясних, че какво ще пиша на страниците на издаването от мен списание, е право на мой избор, а право на читателите е да го четат или не, да се абонират за него или не, да го одобряват или не. И че непознаването на фактите не ги отменя, но по повод бурните реакции за комунизма, предлагам дискусия на страниците на „Диалог“. Заваляха писма за дискуссионната рубрика, но чудна работа наистина – само антикомунистите изразяваха открито и аргументирано своята позиция. Нито един от тези, които ме „убеждаваха“ по телефона колко хубава идея бил комунизмът, така и не пожела да публикува нито ред.

След тази дискусия имаше и други. Една от дискусиите, обединили българите в чужбина, бе на тема „Българският като втори роден език“ – за обучението на децата на два и повече езика.

Дискусия „Български като втори роден език“ (2006)

На 24. юни 2006 г. (три години преди България да стане член на ЕС) в сградата на българското посолство в Хага по инициатива на списание „Диалог“ беше проведена дискусия „Български като втори роден език“.

Дискусията започна с кратко представление за децата. Двете с Наталия Садинска драматизирахме приказката за юначното раче Щрак и

Ежко, написана от 9-годишния Даниел Милев, а след приказката децата се надпреварваха кой по-бързо ще отгатне гатанките на Мая Дългъчева и позналите получиха награди.

След представлението децата бяха изведени на двора, където им показахме някои от игрите, на които някога сме играли ние, техните родители. Най-много им хареса *Балонът се надува* и когато дискусиата вътре в залата започна, децата, оставени на грижата на две български студентки, продължиха да се забавляват навън, играейки и на току-що научените български игри.

Бях поканила за дискусиата Даниела Стайкова, психолог и социолог от Бреда. Тя се спря на различните стратегии, които родителите могат да изберат при обучението на своите деца паралелно на два и повече езика.

Аз говорих за някои типични при паралелното овладяване на два езика ситуации и за преодоляването на трудностите, представяйки на родителите разни разработени от мен езикови игри.

„За мен дискусиата беше много полезна и много интересна – писа по-късно Мариана Василева от холандския град Еде до „Диалог“. – Аз съм много доволна от информацията, която получих в този ден. Оттогава говоря със Себастиан само на български и той реагира стряхотно. С всеки изминал ден речникът му се обогатява и той говори все по-добре. Съветите, които получих на 24 юни, как да преодолее объркването на детето, много ми помогнаха и резултатът не закъсня. С това писмо искам да благодаря за тази инициатива и се надявам, че ще има и други такива.“

След тази дискусия списание „Диалог“ публикува поредица статии и писма, забавни игри и практични съвети за обучението на децата на два езика едновременно.

Първото българско училище в Холандия – Лайденското

Вероятно най-важното, което се случи като следствие от тази дискусия, беше, че българските родители се организираха и с общи усилия създадоха първото българско училище в Холандия. Моят дял в създаването и функционирането на училището беше сравнително малък, защото екипът, който създаде училището, беше невероятен. Нямахме да

стане нищо без упоритостта, ентузиазма, интелекта и тактичността на Силвия Стаменова, Веселка Лукянова, Йордан Йосифов, Диана Жекина, Радостина Шаренкова, Диана Маринова, Венета Агайн, Таня Арабаджиева и много други. Но бях трогната, че тази година на 24. май по случай 10-годишнината на лайденското училище „*Кирил и Методий*“ бях наградена с грамота „*за родолюбива дейност, свързана със създаването и развитието на училището*“. Малко са признанията, които така са ме трогвали като тази грамота.

Самото училище има безценен, наистина безценен принос за овладяването на българския език (устно и писмено) и за съхраняването на българската култура сред децата на българската общност в Холандия. И е много важно да се отбележи, че в това училище учат български език, литература, история и география не само децата на етнически българи, но и на нашенски турци, роми, евреи и арменци. След като училището в Лайден бе създадено, лека-полека се появиха български училища и в Антверпен, Айнховен и Амстердам.

„Утре започва от днес“, 10 ноември 2009-та

През ноември 2009 година в продължение на 3–4 седмици централните новини по холандската телевизия започваха с думите „*20 години от събарянето на Берлинската стена*“. Следваха затрогващи репортажи и лични разкази на източноевропейци за живота на хората оттатък Желязната завеса. Така младото поколение в Холандия, родено след падането на Стената, научаваше какво е било близо половин век в Европа по време на Студената война, а останалите си припомняха събитията и разширяваха познанията си за тях.

През цялата година в цяла Холандия чехи, поляци, унгарци, румънци, германци празнуваха 20-годишнината от рухването на комунистическия режим в Източна Европа с изложби, концерти, с кинофестивали, само от България – ни звук, ни вопъл, ни стон. Нищо. Сякаш не бяхме една от пострадалите от съветската окупация страна, с избит по заповед на Москва национален елит и разсипана от насилствената съветизация икономика и селско стопанство.

И като видях, че няма кой, казах си по холандски: „*няма кой – значи аз, няма кога – значи сега*“, събрах българите и организирахме една

вечер, посветена на България и на 20-годишнината от рухването на комунистическия режим. За мотото избрахме „*Утре започва от днес*“ – заглавието на известната песен на „Диана експрес“. И въпреки делничния ноемврийски ден и късния час голямата зала с около 300 места беше препълнена с българи и холандци. Дойдоха и много българи от Брюксел и Париж.

Не беше лесно, защото нито пари имаше, нито време (всичко бе организирано за 5–6 седмици), но стана страхотно. Холандците страшно ни помогнаха – от *Euro Direct Amsterdam* платиха вместо нас залата на театъра на Амстердамската библиотека, а наемът ѝ беше над три хиляди евро с все апаратурата и техниците. Специално от България дойдоха Едвин Сугарев и Васко Кръпката. За дискусиата бях поканила Фриц Болкестейн – известен холандски държавник, бивш еврокомисар. Модератор на дискусиата за европейското бъдеще на България беше социалдемократът Арян Берквенс, директор на фондация „Алфред Мозер“. И двамата дойдоха специално за тази вечер, посветена на България, без да им бъде платена нито стотинка хонорар, дори отказаха предложението да им бъдат заплатени поне разходите. Докато представях на публиката Едвин Сугарев и Фриц Болкестейн като двама антикомунисти от двете страни на Желязната завеса, социалдемократът Берквенс шеговито и уместно ме поправи, че на масата седят не двама, а трима антикомунисти, сочейки себе си.

Вечерта започна с концерт на пиано на Ани Аврамова, която изпълни „*Островът на радостта*“ на Дебюси и две пиеси на Любомир Пипков – „*Възвръщане*“ и „*Ръченица*“, които холандците много харесаха. Следваше прожекция на документалния филм на Иглика Трифонова „*Лето господне 1990*“, а след дискусиата за европейското бъдеще на България, завършихме с концерт на Васко Кръпката. След полунощ купонът се премести в един от амстердамските клубове с музика на живо, а сутринта с Едвин Сугарев и Васко Кръпката вече тичахме към летището да хванем самолета за София.

Премиера на документалния филм „Гъоч – да прекрачиш границата“, София

Така се случи, че на следващия ден – 11 ноември, вечерта в София беше премиерата на документалния филм „Гъоч – да прекрачиш границата“, който бяхме снимали с Ирина Недева и Любен Бързаков през август. Андрей Гетов, другият режисьор, беше успял за това кратко време да монтира филма. И тази работа като всички останали бе напълно доброволна, никой от нас не бе получил и стотинка хонорар, а и разходите си покривахме сами. Направихме този филм, защото у нас малко се знаеше каква рана е т.нар. „възродителен процес“. Но въпреки болката, която им бе нанесена, българските турци толкова много обичат България и това толкова личеше във всяка тяхна дума и жест във филма, че дори едни малко пишман националисти, които бяха дошли на премиерата, очевидно с цел да предизвикат скандал, се смълчаха и развълнуваха.

Българска поезия в родния град на Рембранд

Точно на 24. май 2011 г. в родния град на Рембранд – Лайден, на фасадата на една къща срещу сградата на Кметството (Stadhuis) бе открита стена с изписано на нея стихотворение на българската поетеса Данила Стоянова – на български и в превод на английски. За своя трагично кратък живот Данила ни е оставила невероятно красива поезия. Ето стихотворението, което и днес може да се прочете на стената на ъгъла на Breestraat и Ketelboetersteeg:

Дъждът
езерото
и вятърът
сънуваха красотата
на един заспал лебед.
Шумоляха перата му.
Скрил глава,
той пътуваше
и сънуваше
в тишината
всичко това.

Това беше една дългогодишна мечта – да видя и стихотворение на български език на поетичните стени в Лайден, на които са изписани 102 стихотворения на всякакви езици, но не и на български.

Осъществяването ѝ обаче стана възможно благодарение на невероятната подкрепа на българи, живеещи по целия свят, и най-вече на читателите на „Диалог“.

Лайден е студентски град, известен с университета си от XVI век и с вълнуващата си история, град на духа. Град, който вдъхновява. И сякаш е естествено точно в този град, който от векове има репутацията на град на книгите, да се появят едни чудаци, които да започнат да изписват поезия по стените на лайденските къщи. Поезия на всички езици.

Още живеех в Лайден, когато през 1992 г. на фасадата на една антикварна книжарница в Лайден бе изписано стихотворение на Марина Цветаева на руски език. Оказа се, че идеята хрумва на един лайденски любител на поезията – Бен Валенкамп, който запалва приятелите си от дружеството на читатели на поезия да я осъществят. Между тях е и Ян-Вилемс Браун – уникален калиграф, способен да изрисува по стените текстове на всякакви езици безпогрешно – на всякакви азбуки и йероглифи.

По стените на лайденските фасади започнаха да се появяват стихотворения на английски, френски, немски, холандски, полски, турски, гръцки, дори на редки или отмерели езици. През 2005-та проектът приключи с изписването на стихотворение на Гарсия Лорка. Бях много натъжена, че нямаше стихотворение на български език.

През това време холандските дипломати пренесоха лайденската идея в София и по стените на софийски фасади се появиха стихотворения на различни езици. А през ноември 2010 година бившият вече холандски посланик в България – баронеса Ван Линден, почина. На погребението една от дъщерите ѝ прочете стихотворението, което е изписано на една софийска стена. Стихотворението на холандския поет Ян Ханло „*Мисля, че ти си това*“ може да се види и днес на гърба на Природонаучния музей в София.

И тогава ми хрумна, че в памет на баронеса Ван Линден, която пренесе поетичните лайденски стени в столицата на България, може сега пък София да изпрати едно свое стихотворение в Лайден.

Намерих Бен Валенкамп и идеята го заинтригува. Обеща да говори с останалите „чудаци“.

Любимите ми български поети не са един и двама, затова реших да е някой, който не е известен на широката публика у нас и поезията му не е съсипвана с бездарен идеологически прочит в комунистическите училища по време на тоталитаризма. Първоначално се колебаех между Александър Вутимски и Данила Стоянова – и двамата с трагична участ, и двамата загубили отрано най-близките си хора и на свой ред отишли си от живота съвсем, съвсем млади, но оставили след себе си прекрасна поезия. Данила Стоянова бе известна едва в един съвсем тесен кръг любители на поезия и близки на семейството ѝ. Преди да си отиде през 1984 година, младото момиче само подготвя своята стихосбирка „*Спомен за сън*“. Блага Димитрова написва предговора, но над 6 години стихосбирката отлежава в чекмеджетата на бездушни партийни функционери и излиза едва през 1990 година в пловдивското издателство „Хр. Г. Данов“. По щастлива случайност благодарение на Блага Димитрова тя попада в ръцете на Людмила Попова–Уайтман.

Пленена от поезията на Данила, живеещата в САЩ Людмила Уайтман превежда стиховете ѝ на английски и през 2003-та издава на свои разноски двуезичната стихосбирка „*Memory of a Dream/Спомен за сън*“. Това издание стана причина аз пък да науча за Данила. Изненадах се, че у нас малцина подозираха за съществуването на тази прекрасна поезия, а Данила е и брилянтен преводач и... наша съвременничка. През октомври 2011-та тя щеше да навърши 50 години. Но тя завинаги ще си остане ненавършилото 23 години момиче.

Споделих избора си с Людмила Уайтман и я помолих да ми изпрати от САЩ една стихосбирка, за да покажа стиховете ѝ на Бен Валенкамп и на хората от лайденското сдружение *Tegen-Beeld*. Людмила го направи светкавично и пратката пристигна само за пет дни в Холандия.

Хората на Бен Валенкамп харесаха поезията на Данила и се съгласиха да изпишат едно нейно стихотворение на някоя стена. Оставаше да се намери свободна фасада в центъра на града, а това никак не беше лесно. На 30. април Бен Валенкамп ми съобщи радостната новина: имамхе стена – и то на Брейстрат – главната улица на Лайден, а собствениците на къщата бяха съгласни да изпишем българско стихотворение на нея.

Оставаше да се намерят пари за изглаждането на фасадата, за боядисването ѝ, за изписването на стихотворението – около 1 400 евро.

На 6. май, точно на Гергьовден, изпратих писмо по електронната поща до мои читатели, приятели и познати и още докато го изпращах на части и по азбучен ред, първите преводи вече бяха направени на сметката. Само за 3 дни парите бяха събрани, преведени по сметката на фондацията в Лайден и въпреки това хората продължаваха да пращат. Така станах свидетел на най-вълнуващата гражданска акция.

На 24. май стената с българска поезия бе открита и сега е част от забележителностите на холандския град Лайден.

Случи се нещо наистина необикновено и красиво: за Деня на българската просвета и култура и на славянската писменост живеещи в чужбина българи направиха един красив подарък на България. Направиха го, мисля, с надеждата, че това може да се превърне в една мъничка стъпка към постепенното възраждане на духовността в България. Местната холандска преса отрази събитието и публикува статия за хубавия български празник 24. май, деня на светите братя Кирил и Методий, а холандските любители на поезията ни благодариха, че са докоснали до българската култура.

Да прекрачиш границата – 25 години от българската пролет Амстердам, 9 октомври 2014

По повод 25-годишнината от рухването на комунистическия режим в България бяха организирани две знаменателни събития – в Амстердам и в Брюксел.

В Холандия отново с безценната подкрепа на *Europe Direct Xtra* събитието, посветено на България, за втори път бе гостоприемно приютено в Театъра на словото в Амстердамската библиотека.

Афишът на български и холандски, разлепен из всички обществени библиотеки в Холандия, напомня програмата на тази, посветена на България вечер. Тя започна с „*Одата на радостта*“ на Бетовен и концерт на пианистката Ани Аврамова, продължи с прожекция на българския документален филм „*Гъоч – да прекрачиш границата*“ и завърши с концерт на Васко Кръпката и *Подуене блус бенд*. Това, което афишът не може да ни разкаже, е препълнената зала с развълнувани хора и много,

много български студенти сред тях, дошли от всички краища на Холандия. Част от тях съжаляваха, че не могат да останат до края на концерта, защото щяха да изпуснат последния си влак, но бяха разчувствани до дън душа от документалния филм за последното престъпление на комунистическия режим – т.нар. „възродителен процес“ и прокуждането на голяма част от турците от родната им България.

Докато в началото на септември 2014 година обмислях програмата за това събитие в Амстердам, за което вече бяхме решили с нашите холандски приятели от Амстердамската библиотека, че този път ще поканим не само Васко Кръпката, но и цялата рок и блус група *Подуене блус бенд*, която също празнува своя 25-годишен юбилей, си спомних, че предишния път, през онзи ноемврийски ден на 2009 година, в Амстердам пристигна цял автобус с българи от Брюксел.

Помислих си, че този път вместо българите от Белгия да идват в Холандия, може да осъществим събитието и в Брюксел. Това беше и поводът да се обадя на българския евродепутат д-р Андрей Ковачев, който откликна сърцато на идеята да проведем дискусия на тема *„Комунизмът и несломеният човешки дух“* в Европейския парламент в Брюксел.

Решихме тя да бъде част от неговия проект *„Изстраданата европейска мечта на България“* – инициативата с поредица от посветени на антикомунистическата съпротива в България събития, започната през 2010 година от него и екипа му.²

---

² На 17. ноември 2010 г. в Брюксел по инициатива на д-р Андрей Ковачев в Европейския парламент се осъществи конференция под мотото *„Жертвите на комунизма не трябва да бъдат забравяни“* като част от инициативата *„Европейската мечта на България“*. Благодарение на нея бе чул гласът на хора, някои от които днес вече не са сред нас. Дълбоко развълнуван, тогавашният председател на Европейския парламент Йежи Бузек заяви: *„Ако европейците знаеха какво е ставало в България в периода 1944–1989 г. те биха разбрали, че твърдението, че тя е най-сервилният съветски сателит не отговаря на истината и че българите имат важна роля в съпротивата срещу тоталитаризма“*. Г-н Ковачев откликна тогава на моето предложение и покани на конференцията бившите политически затворници Сабри Искендер и Зейнеп Ибрахимова (член на НЗДПЧ на Илия Минев), както и Александър Димитров – един от тримата български студенти, протестирали през 1968-а срещу на-

Комунизмът и несломеният човешки дух Брюксел, 13 октомври 2014

Днес знаем много малко за победите на човешкия дух в най-мрачните места на тоталитарното господство – затворите и концлагерите. Тези победи на човешкия дух са били известни и са давали морална сила само на останалите лагеристи и затворници. Но стойността на това „само“ може да бъде оценена единствено от крачещия с непосилен товар под автоматите на милиционерската охрана гладен, окъсан и лишен от миналото си, бъдещето си и близките си човек. По моя идея г-н Ковачев покани бившия народен представител от СДС и дългогодишен политически затворник Дянко Марков, за да разкаже на младите европейци за неподозираната сила на човешкия дух в години на изпитания.

Дянко Марков участва като летец бомбардировач в заключителната фаза на войната срещу нацистка Германия и е награден с орден „За храброст“ през февруари 1948 година. Само няколко месеца по-късно, след инсцениран сталинистки процес, е хвърлен в затвора по скалъпени обвинения и преминава през ада на комунистическите затвори и лагери, оставайки демократ и човеколюбец. Заради таланта му на оратор, способността му да убеждава със силата на искреното си слово, заради ерудицията му и смелостта му да отстоява историческата истина той е ценен от млади и стари.

Искреното и прочувствено слово на Дянко Марков в Европейския парламент изправи два пъти на крака цялата аудитория от млади и стари, българи и чужденци. Изстраданите думи на 93-годишния демократ за превъзходството на доброто над насилието, разказът му за сляпото момче и за силата на човешкия дух развъълнуваха до сълзи присъстващите.

Разказвайки за сляпото овчарче, което е имало куража да превежда през строго охраняваните граници на тогавашна България по известни само на него пътеки бегълците от комунистическия терор, дарявайки им със слепите си очи светлината на свободния свят и самото то на свой

влизането на български войски в Чехословакия и хвърляли позиви със съдържание: „*Вън войските на марионетката Живков от ЧССР!*“. Другите двама – Едуард Генев и Валентин Радев, вече не бяха между нас. Така започна нашето сътрудничество през 2010 с д-р Андрей Ковачев и продължава и до днес.

ред хвърлено в комунистическия затвор, Дянко Марков спомена за моралното превъзходство на човека пред насилието и завърши с думите:

„Този пример ви нося от моето Отечество, вземете го в сърцата си, завещайте го на идващите подир вас и бъдете благословени!“

След публикацията му в българските медии това слово отекна толкова силно сред младите хора в България, че вбеси комунистическото задкулисие и то изригна в задъхана злоба с дълнопробни клеветнически пасквили в маргинални медии.

Но както Дянко Марков обича да напомня: *„Има оръжие, по-силно от лъжата. И това е истината.“*

Вечерта на 13. октомври 2014 г. в Брюксел завърши с концерт на *Подуене блус бенд* и с десетки възторжени и развълнувани млади хора, които искаха да стиснат ръката на Дянко Марков, да вземат автограф и да се снимат с него. И аз съм сигурна, че те никога няма да забравят посланието му *„че само добрият човек може да бъде щастлив, дори в най-тежките мигове от своя живот“*. Защото, както напомни Дянко Марков, *„злото е винаги нещастно“*.

**THE WIND OF CHANGE, THE BULGARIAN SONG IN THE
NETHERLANDS, “DIALOGUE” MAGAZINE,
AND OTHER NARRATIVES**

Daniela Gortcheva

The Netherlands

Abstract

Dialogue Magazine was published from 2003 with the private income of its editor Daniela Gortcheva without any subsidies, on the basis of income from subscriptions and the voluntary contribution of its authors and supporters. It was aimed at Bulgarians in Holland and Dutch people in Bulgaria, but no less to Bulgarians in Bulgaria. Its themes were culture, actual politics, history, education, problems of bilingual families and cultural events of the Bulgarians, living in Holland and Belgium. The magazine aimed to inform and to present history without the manipulations of the present-day totalitarian metastases.

Ил. 1. Българска поезия в родния град на Рембранд – Лайден. Стената със стихотворението на поетесата Данила Стоянова (1961–1984).